

**4875 SAYILI DOĞRUDAN
YABANCI YATIRIMLAR KANUNU
VE GETİRDİĞİ YENİLİKLER**

Dr. Cemile DEMİR GÖKYAYLA/Arş.Gör. Ceyda SÜRAL***

I. GİRİŞ

Kalkınmakta olan ülkelerin ekonomik sorunlarının başında sermaye yetersizliği gelir. Ekonomide kaynak açığı ve ödemeler dengesi açığı dış kaynak ihtiyacını zorunlu kılar. Bu ihtiyaç da hibeler, krediler ve doğrudan yatırımlar¹ yoluyla karşılanmaya çalışılır². Dış kaynaklı hibe almak ya da

* DEÜ Hukuk Fakültesi Uluslararası Özel Hukuk Anabilim Dalı

** DEÜ Hukuk Fakültesi Uluslararası Özel Hukuk Anabilim Dalı

¹ Doğrudan yabancı yatırım; taşınır veya taşınmaz varlıkların bir ülkeden başka bir ülkeye, bu varlıkların sahibinin kısmen veya tamamen denetimi altında, o ülkenin refahını artırmak için kullanımı amacıyla transferidir. Doğrudan yatırımlar dolaylı yatırımlardan farklıdır. Dolaylı yatırımlarda başka bir ülkedeki bir şirketin paylarını satın alma amacıyla bir para hareketi bulunur. İki yatırım türünü ayıran en önemli unsur denetimdir. Doğrudan yatırımlarda, yatırımcı, şirketin denetimi ve idaresi üzerinde etkilidir. Dolaylı yatırım ise, yatırımcı şirketin denetimi ve idaresi üzerinde etkisi olmaksızın şirketin payına sahip olabilmektedir. İki yatırım türü arasında yapılan ayırmda belirleyici olan ikinci unsur ise risktir. Dolaylı yatırımcı, bir risk gördüğünde yatırımını derhal çekebilir ve diğer portföy yatırımlarına transfer edebilir. Doğrudan yabancı yatırımcının ise böyle bir imkânı yoktur. Zira, yabancı yatırımcı ev sahibi ülkeyi hemen terk edemez. Dolaylı yatırım yatırımcının ev sahibi ülkede fizikî mevcudiyetini gerektirmez. Oysa, doğrudan yatırımda, yatırımcının ve idarî personelinin, ev sahibi ülkede devamlı mevcudiyeti gerekir. Fabrika ve diğer ekipman kadar, personelin korunması da doğrudan yabancı yatırımın farklı muamele görmesinin ve uluslararası hukuk tarafından korunmasının gerekçelerini oluşturur. Doğrudan yabancı yatırımları, dolaylı yabancı yatırımlardan ayıran bir diğer unsur da yabancı doğrudan yatırımların büyük ölçüde çok uluslu şirketler tarafından yapılmasıdır: **Tiryakioğlu**, Bilgin: Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, Ankara 2003, s. 10-11.

kredi bulmak oldukça zor olduğu gibi, ülkemize pahalıya mal olmaktadır. Dış kaynaklı kredilerin verimli kullanılıp kullanılmayacağı bilinmediği gibi, fayda sağlansa da sağlanmasa da borcun ana parası ve faizini ödemek yükümlülüğü ekonomiye çok büyük yükler getirmektedir³. Dolayısıyla, gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin de, kaynak ihtiyacını yabancı sermaye yatırımları ile karşılaması akılcı bir politikanın sonucu olacaktır⁴.

Yabancı sermaye, yatırımın yapıldığı ülkeye çok çeşitli faydalar sağlayabilir. Her şeyden önce ülkeye yeni yatırımlar yapılabilir. Yabancı sermaye ile ülkeye yeni teknolojiler getirilmiş olur. Yeni istihdam alanları açılır⁵. Belirli malların ülkede üretilmesi yoluyla yaşam standardı yükseltilir. Ülkede hakim olan iş idaresi ve yönetim anlayışı değişerek dünyaya uyum sağlar. Üretilen mallar ihraç ediliyorsa ihracat artırılır, döviz girdisi sağlanır ve sermaye piyasası güçlenir⁶.

Bir ülkeye yatırım yaparken yabancı sermaye yatırımcısının çeşitli amaçları vardır. Bunlar kâr sağlamak, kalkınmakta olan ülke piyasasına girerek bu ülke piyasasını elinde tutmak ve kalkınmakta olan ülkedeki ham maddeleri kontrol altında tutup bunları işleyerek dünya piyasasına sürmektir⁷.

² **Çelikel, Aysel/Gelgel Öztekin**, Günseli: Yabancılar Hukuku, B. 11, İstanbul 2004, s. 129; **Özyıldız, Hakan**: “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü”, Hazine Dergisi, Temmuz 1998, S. 11, s. 1.: <http://www.hazine.gov.tr/makaleler/hakanözyildiz.pdf>

³ **Cömert, Faruk**: “İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye”, Hazine Dergisi, Ocak 2000, S. 13, s. 16.: <http://www.hazine.gov.tr/makaleler/faruk.pdf>.

⁴ Gelişmekte olan ülkeler, bir dönem kalkınmak için yabancı kredilerden faydalanmak istemişlerdir. Fakat tecrübeler, kalkınma için sermayenin sadece özel yatırımcıdan gelebileceğini göstermiştir: **Tiryakioğlu**, s. 34; İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ekonomileri yıkılmış olan Almanya ve Japonya gibi ülkelerin, 1950-1970 yılları arasında yıllık ortalama %10'un üzerindeki büyümeyi sağlayabilmelerinin esas nedenlerinden biri de bu ülke ekonomilerine dış kaynak enjeksiyonu olarak gösterilmektedir: **Cömert**, s. 17.

⁵ Yabancı sermayenin istihdam sorununun çözümünde akılcı bir yöntem olduğuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Cömert**, s. 1 vd.

⁶ **Çelikel/Gelgel**, B. 11, s. 133; **Özyıldız**, s. 1; **Cömert**, s. 5; **Sabır**, Hasan: “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar”, Dış Ticaret Dergisi, Ekim 2002, S. 26, s. 2.: www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/Ekim2002/sabir.htm.

⁷ **Çelikel/Gelgel**, B. 11, s. 129-130

Yabancı yatırımcı, kendi ülkesi dışındaki bir başka ülkeye yatırım yapabilmek için öncelikle bu ülkede belirli şartların gerçekleşmesini arar. Bunlar, ekonomik mali ve siyasi istikrar; vergi, ticaret ve rekabet politikası, hükümetlerin yabancı sermaye ve özel girişim hakkındaki olumlu tutumları, yatırım teşvikleri, gelişmiş fizikî alt yapı, kâr ve sermaye transferinin güvenceli ve kolay olması, iş gücünün ucuzluğu, piyasa hacmi, liberal dış ticaret rejimi, idarî prosedür, işlemlerin kolaylığı ve çabukluğu, hukuk ve yargı düzeninin güvenilirliği, yabancı sermayenin ticarî olmayan risklere karşı korunması ve uyuşmazlıkların çözümünde milletlerarası tahkimin yargı yolu olarak kabul edilmesi gibi hususlardır⁸.

Yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi için yukarıda belirtilen şartların gerçekleştirilmesine yönelik olarak mevzuatımızda da bir takım değişiklikler ve yenilikler yapılmıştır.

Yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi amacıyla kabul edilen 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 18.01.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹. Ancak, dönemin şartlarına göre oldukça liberal düzenlemeleri içeren ve yabancı sermaye hususunda birçok önemli esası ilk kez kabul eden bu Kanun, yatırım ortamının gelişmesi, yeni ihtiyaçların doğması ve Avrupa Birliği'ne uyum çabalarının sonucu olarak, üzerinde yapılan reformlara rağmen, yetersiz kalmıştır¹⁰. 1954 tarihli Kanun'un yetersiz kalmasının diğer nedenleri ise, Kanun'un bazı maddelerinin kısıtlayıcı yorumlara uygun olması; her çeşit yatırımı değil "teşebbüs" niteliğindeki yatırımları öngörmesi; yabancı sermaye kavramı içine girecek değerlerin geniş tutulmamış

⁸ Çelikel/Gelgel, B. 11, s. 132; Sabır, s. 3; Çelikel, Aysel: "Yabancı Yatırımların Teşviki Amacıyla Yapılan Yeni Yasal Düzenlemeler", MHB, Y. 23, S. 1-2, Prof. Dr. Gülören Tekinalp'e Armağan, s. 161-177, s. 162; Gövdere, Bekir: "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği" Dış Ticaret Dergisi, Nisan 2003 S. 28: www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yab.ser.htm, s. 2. Yabancı sermaye yatırımlarında ülke seçimi prosedürü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Özyıldız, s. 1 vd.

⁹ RG. 23.1.1954-8615.

¹⁰ Bu husus, Hazine Müsteşarlığı'nın Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Hakkındaki Açıklamaları'nda (http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/dyy_aciklama.htm). Bundan sonra kısaca Açıklamalar olarak anılacaktır) "6224 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana doğrudan yatırımlara ilişkin olarak ortaya çıkan kavram ve uygulama farklılıklarını karşılamadaki ve yatırımcıların haklarını uluslararası standartlarda koruma eksikliği, yeni bir kanunun hazırlanmasını ihtiyacı doğurmuştur." şeklinde ifade edilmiştir.

olmasıdır¹¹. Bu nedenlerle, 17.06.2003 tarihinde 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (DYYK) yürürlüğe girmiştir¹².

Bu yeni Kanun ile 18.1.1954 tarihli ve 6224 sayılı yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Mevzuatta, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'na yapılan atıflar bu Kanun'un ilgili hükümlerine yapılmış sayılmaktadır (DYYK.m.5/c).

Mevcut yabancı sermayeli şirketlerin akıbeti de yine Kanun'da düzenlenmiştir. Buna göre Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kapsamında kurulan şirketler, kazanılmış hakları saklı kalmak şartıyla Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'na tâbidir (DYYK.m.5/a).

Kanun'un uygulanmasına ilişkin esasların Kanun'un yayımını izleyen bir ay içinde çıkartılacak bir yönetmelik ile düzenleneceği öngörülmüştür. Buna uygun olarak "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği" adı altında bir yönetmelik yayınlanmıştır¹³. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun uygulanmasını göstermek üzere hazırlanacak yönetmelikler yürürlüğe girinceye kadar, mevcut kararname, tebliğ ve genelgelerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'na aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam edilmiştir (DYYK. Geçici.m.1). Bu hüküm uyarınca Yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile 7/6/1995 tarihli 95/6990 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı (YSÇK) ve bu Karar hakkındaki Tebliğler yürürlükten kaldırılmış olmaktadır¹⁴.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı sermaye ile yatırım yapılabilecek iş koluna ilişkin bir sınırlama getirilmemiştir. Böyle bir sınırlama Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu döneminde de bulunmamak-

¹¹ Çelikel, s. 162.

¹² RG 17. 06. 2003-25141. Bu Kanun'un IMF ye verilen teminatların bir ürünü olduğu ifade edilmiştir: **Dikmen**, Ahmet Alpay/**Karahanoğulları**, Onur: "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Tasarısı Hakkında Değerlendirme", s. 1: www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/DikmenKara.html

¹³ RG 20. 08. 2003-25205 (Kısaca Uygulama Ynt. Olarak anılacaktır).

¹⁴ Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı ve bu karar hakkında Tebliğ hükümlerine istinaden düzenlenmiş bulunan Yatırım İzin Belgeleri üzerinde işlem yapmaya; Belge kapsamındaki yatırımlar tamamlanıncaya kadar ve kazanılmış haklar saklı kalmak kaydıyla Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü yetkilidir (Uygulama Ynt.Geçici madde.1)

taydı. Böylece yabancı sermaye ile her çeşit iş koluna yatırım yapılabilir¹⁵. Yabancı sermaye hangi alana yatırım yapıyorsa, o iş alanını düzenleyen hukuk kuralları yabancı sermaye mevzuatı ile birlikte uygulanır. Bunun anlamı, örneğin, hava ulaştırması, petrol veya turizm konusunu düzenleyen hukuk kurallarının, yabancı sermayenin tâbi olduğu hukuk kuralları ile birlikte uygulanacak olmasıdır¹⁶.

II. KANUN'UN AMACI VE KAPSAMI

Kanun'un amacı, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılmasıdır. Yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulması ve doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesi de Kanun'un amaçlarındandır (DYYK.m. 1).

Kısaca, Kanun ile yabancı yatırımcıya eskiden olduğundan daha avantajlı hak ve imkânlar sağlamak, yabancı yatırımcının yerli yatırımcıdan farkını en aza indirmek, yabancı yatırımcının başvurması gereken bürokratik prosedürü azaltmak suretiyle nihaî olarak yabancı yatırımcıyı Türkiye'de yatırım yapmaya özendirmek ve teşvik etmek amaçlanmıştır.

Kanun, doğrudan yabancı yatırımcıya uygulanacak muameleyi kapsar (DYYK.m.1)¹⁷.

III. KANUN'DA ÖNGÖRÜLEN TEMEL DEĞİŞİKLİK

Yabancı Doğrudan Yatırımlar Kanunu'nda iki temel değişiklik getirilmiştir. Bunlardan ilki, doğrudan yabancı yatırımlar için Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun ettiği izin ve onay sisteminden vazgeçilmiştir. Bunun yerine bilgilendirme sistemine geçilmiştir. İkinci olarak, yatırım ve yatırımcı

¹⁵ Son yıllarda, yabancı sermaye yatırımlarının, dünya çapında genel olarak, "telefon 'call center'ları; software ve bilgisayar hizmetleri; elektronik parçaları; ortak servis merkezleri ve şirket yönetim merkezleri; işlenmiş malzeme ve parçaları; 'back office' faaliyetleri; geliştirilmiş lojistik operasyonları; ve eczacılık ve biyoteknoloji" gibi sektörlerde yoğunlaştığı görülmektedir. **Özyıldız**, s. 2.

¹⁶ **Çelikel/Gelgel**, B. 11, s. 130.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.:V, B.

tanımlarının kapsamı genişletilmiş ve uluslararası standartlardaki tanımlara uyulmuştur¹⁸.

IV. KANUN ANLAMINDA TANIMLAR

A. YABANCI YATIRIMCI

Kanun'un amacı bakımından, yabancı yatırımcı, öncelikle, yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişileri kapsamaktadır. Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler ve uluslararası kuruluşlar da yabancı yatırımcı kavramına dahildirler (DYYK.m. 2/a). Uluslararası kuruluşlara da yatırım imkânı tanınması Kanun ile getirilen yeniliklerden birisidir. Ancak, doktrinde, bu düzenleme, hangi tür uluslararası kuruluşların bu haktan yararlanacağına açık olmaması nedeniyle eleştirilmiştir¹⁹.

Kanun, yukarıda anılan klâsik yabancı kavramını genişleterek, yurtdışında ikâmet eden Türk vatandaşlarının da yabancı yatırımcı sayılacağını düzenlemiştir (DYYK.m. 2/a/1)²⁰. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği m. 10 ile de, bunların, "yurt dışında ikâmet ettiğini çalışma veya ikâmet izni ile belgeleyen" Türk vatandaşları olduğu ifade edilmiştir.

B. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

1. Genel Olarak

Doğrudan yabancı yatırımı tanımlayan²¹ Kanun hükmü ile yabancı sermaye kavramına nelerin dahil olduğu konusunda, yurt dışından getirilen ve

¹⁸ **Önemli Sorular** Soru 1 (Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Hakkında Önemli Sorular, http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/dyy_sorular.htm. Kısaca Önemli Sorular olarak anılacaktır); **Çelikel/Gelgel**, B. 11, s. 134; **Dikmen/Karahanoğulları**, s. 4; **Çelikel**, s. 165.

¹⁹ **Tekinalp**, Gülören: Türk Yabancılar Hukuku, B. 8, İstanbul 2003, s. 152.

²⁰ Bu düzenleme doktrinde isabetli bulunmuştur: **Çelikel/Gelgel**, B. 11, s. 135.

²¹ Doğrudan yabancı yatırım, OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) bünyesinde hazırlanan bir belgede de tanımlanmıştır. "Yabancı doğrudan yatırım, bir ekonomide kurulu bir kişinin ("doğrudan yatırımcı") kendi ekonomisinden başka bir ekonomide kurulu bir kişi ("doğrudan yatırım teşebbüsü") üzerinde sürekli bir menfaat elde etme amacını yansıtır. Sürekli menfaat, doğrudan yatırımcı ile teşebbüs

yurt içinden sağlanan sermaye arasında ayırım yapılmıştır. Kanun'da, doğrudan yabancı yatırım aracı olabilecek herşey, en genel ifadelerle, belirtilmiştir. Bununla birlikte 2. maddede "gibi" ifadesi kullanılarak bu sayımın sınırlayıcı olmadığı belirtilmek istenmiştir. Böylece ekonominin ve teknolojinin gelişmesi neticesinde farklı yatırım araçlarının ortaya çıkması durumunda, bunların da yabancı doğrudan yatırım olarak kabul edilmesinin önü açılmak istenmiştir. Ayrıca, yabancı yatırımcının getirdiği sermayeyi kullanma şekilleri de açıkça düzenlenmiştir.

Yabancı yatırımcı tarafından yurt dışından getirilen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye; devlet tahvilleri hariç şirket menkul kıymetleri; makine ve teçhizat; sınaî ve fikrî mülkiyet hakları yurt dışından getirilen doğrudan yabancı yatırımdır (DYYK.m. 2/b/1).

Yabancı yatırımcı tarafından yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kâr, hasılat, para alacağı veya malî değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar yurt içinden sağlanan doğrudan yatırımlardır. Bundan başka, doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar da yurt içinden sağlanan doğrudan yabancı yatırım sayılır (DYYK.m. 2/b/2).

arasında uzun süreli bir ilişkinin varlığını ve teşebbüsün yönetimi üzerindeki önemli orandaki etkiyi ifade eder. Doğrudan yatırım, iki kişi arasındaki ilk hukukî işlemi ve bunların kendi aralarındaki ve tüzel kişiliği olan ve olmayan bağlı teşebbüslerinin aralarındaki müteakip sermaye işlemlerini kapsar." Tanım için bkz.: <http://www.oecd.org/dataoecd/10/16/2090148.pdf>.

Doğrudan yabancı yatırım OECD tarafından hazırlanan fakat yürürlüğe girmeyen Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nda (*Multilateral Agreement on Investment, MAI*) da tanımlanmıştır. Anlaşma'nın tanım ve kapsamını düzenleyen ikinci maddesine göre yatırım: "Aşağıda sayılanlar dahil, yatırımcı tarafından doğrudan ve dolaylı olarak sahip olunan ya da kontrol edilen her türlü malvarlığı, (I) kuruluş (üye ülkenin hukukuna göre veya organize olmuş, kâr amaçlı olan ya da olmayan, özel ya da devlet tarafından sahip olunan veya kontrol edilen kurum, trost, ortaklık, tek kişi ortaklık (*sole proprietorship*), joint venture, kuruluş, organizasyon dahil tüzel kişiler veya benzer kişiler); (II) hisseler, hisse senetleri veya bir kuruluşa ait ortak olmayı sağlayan diğer tüm senetler ve bunlardan doğan haklar; (III) tahviller, borç senetleri, krediler ve diğer borç türleri ve bunlardan doğan haklar; (IV) anahtar teslim inşaat yönetim, üretim veya kâr paylaşımı sözleşmeleri dahil sözleşmelerden doğan haklar; (V) para ve ifa talepleri; (VI) fikrî sınaî haklar; (VII) sözleşme veya kanundan kaynaklanan imtiyaz, lisans, yetki ve izin gibi haklar; (VIII) kira ve rehin gibi diğer somut ve soyut, menkul veya gayrimenkul gibi malvarlığı hakları. (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması için bkz.: www.oecd.org/publications/pol-brief/1997/9702_POL.HTM)

Kanun uyarınca, yabancı sermayenin yurt dışından ve yurt içinden temin edilebilmesi mümkündür. Özellikle para alacaklarının da eklenmesi yatırım imkânlarının zenginleşmesini sağlamış ve alacağın temlikinin de yabancı sermayenin kaynağı olmasının önünü açmıştır²².

2. Yabancı Yatırımların Türkiye'ye Geliş Şekilleri

Yabancı yatırımcılar, yukarıda²³ belirtilen iktisadî kıymetler aracılığıyla Türkiye'de yeni bir şirket kurabilir (DYYK.m. 2/b/i).

Böylece, yabancı yatırımın Türkiye'ye geliş türlerinden ilki yabancı yatırımcının Türkiye'de Türk şirketi kurmasıdır. Türk Ticaret Kanunu, Türkiye'de kurulacak şirketlerin ortaklarının vatandaşlıkları hakkında bir sınırlama getirmez. Yalnız yabancıların ortak olacağı bir şirketin kurulmasına herhangi bir engel yoktur. Bununla birlikte, uygulamada yabancı girişimciler Türk ortaklarla bir şirket kurmayı tercih ederler. Bu durum doğal karşılanmalıdır. Zira, Türkiye'de hukukî ve idarî uygulamalara yabancı bir girişimci, işlerini Türk ortaklarla birlikte yürütmek ister²⁴.

Yabancı yatırımcılar, yurt dışındaki şirketlerinin Türkiye'de şubelerini de açabilirler (DYYK.m.2/b/i).

Bundan başka, yabancı yatırımcı, menkul kıymet borsaları dışında hisse senedi edinimi yoluyla mevcut bir şirkete ortak olabilir (DYYK.m. 2/b/ii).

Yabancı yatırımcının, menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olması da mümkündür (DYYK.m. 2/b/ii).

Yabancı yatırımcı, Türkiye'de irtibat bürosu kurarak yatırım yapabilir (DYYK.m.3/h).

3. Yabancı Yatırımcıların Kurabilecekleri veya İştirak Edebilecekleri Şirketler

Yabancı yatırımcıların kurabilecekleri veya iştirak edebilecekleri şirketler, Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen şirketler ile Borçlar Kanunu'nda düzenlenen adi şirkettir. Adi şirket, konsorsiyum, iş ortaklığı,

²² Tekinalp, s. 151.

²³ Bkz. yuk.: IV, B,1.

²⁴ Çelikel/Gelgel, B. 11, s. 133

ortak girişim gibi isimler altında sözleşmeye dayalı olarak kurulan ve Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen şirketlerin belirgin niteliklerini taşımayan ortaklıklar Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun uygulanması bakımından adi şirket sayılırlar (Uygulama Ynt. m. 9).

Kanun'da Türk Ticaret Kanunu'ndaki ve Borçlar Kanunu'ndaki şirket türlerinin dikkate alınmıştır²⁵. Dolayısıyla, yabancı yatırımcıların da, tıpkı Türk vatandaşları gibi, her türlü adi veya ticarî şirket kurabilmesi veya bunlara iştirak edebilmesi imkânı sağlanmıştır.

V. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA İLİŞKİN ESASLAR

A. YATIRIM SERBESTİSİ

Uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe, yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapılmasının serbest olduğu Kanun'da zikredilmiştir (DYYK.m. 3/a/1).

Bu esas, yeni Kanun'u, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'ndan ayıran en önemli kuraldır. Böylece, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapmak serbest hale gelmiş ve izin ve/veya onay sisteminden bilgilendirme sistemine²⁶ geçilmiştir²⁷.

²⁵ Çelikel/Gelgel, B. 11, s. 133.

²⁶ Kanun'un getirdiği bu yenilik eleştirilmiştir. "Kanun Tasarısı'nın getirdiği radikal değişiklik, Anayasa'da tanınan temel hakların kullanılmasında, yabancıların durumunun dikkate alınması ilkesini gözardı eden bir düzenlemedir. Bunun dışında, izin sisteminin kaldırılması, yabancı yatırımlar konusunda idarenin bir planlama yapabileceğine da önemli ölçüde sınırlanmaktadır. Ülke ekonomisi için yararlı olmadığı düşünülen bir doğrudan yabancı yatırımcıyı 'izin vermeme' yoluyla engelleme olanağı bulunmamaktadır". Dikmen/Karahanoğulları, s. 8. Bu eleştirilerin doğruluk payı bulunmakla birlikte, bunun siyasî ve ekonomik bir tercih olduğu kanısındayız. Yabancıların yatırım yapmalarına izin verme yetkisinden vazgeçilmesi yoluyla yabancı yatırımlar bürokratik işlemlerden kurtarılmıştır. Amaç, bu sayede daha çok yabancı yatırımcıyı Türkiye'ye çekmektir. Bu da ülke ekonomisinin kalkınması bakımından siyasî ve ekonomik bir tercihtir. Yabancı yatırımların ülke ekonomisine katkıları düşünüldüğünde bu yönde bir tercih yapılmasının, katı bir denetim ve izin sistemine göre daha ülke lehine olduğu kanaatindeyiz.

²⁷ Çelikel/Gelgel, B. 11, s. 136; Tekinalp, s. 150-151; Çelikel, s. 167.

Kanunla, yabancı yatırımlara bir sınırlama getirilmiştir. Bu sınırlar, uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümlerinde aksi bir hükmün bulunmasıdır. Buna göre, uluslararası bir anlaşma ile veya bir kanun hükmü doğrudan yabancı yatırımın yapılabilmesi için herhangi bir şart aranmışsa, bu şartların yerine getirilmesi gerekir²⁸.

B. MİLLÎ MUAMELE (YERLİ YATIRIMCILARLA EŞİTLİK ESASI)

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun 10. maddesi ile öngörülmuş bulunan milli muamele esasına, yeni Kanun'da da yer verilmiştir.

Uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe, yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tâbidirler (DYYK.m. 3/a/2).

Bu esastan ancak aksine bir kanun ya da uluslararası anlaşma hükmünün varlığı halinde ve söz konusu hükümde yer alan esaslar çerçevesinde ayrılabilir²⁹.

Yabancı yatırımcılara, uyruğu oldukları ülkelerde, Türk girişimcilere aynı hakkın tanınmış olup olmadığına bakılmaksızın, Türkiye'de yatırım serbestisi tanınmaktadır. Bu durumun karşılıklılık ilkesine aykırı olduğu ifade edilmiştir³⁰. Türk yabancılar hukukunda her hak karşılıklı muamele esasına dayanmaz. Karşılıklılık ilkesi açıkça kabul edilmediği alanlarda uygulanmaz³¹. Doğrudan yabancı yatırımlar alanında da karşılıklılık esası aranmamıştır. Bu bir siyasî ve ekonomik tercihtir. Ekonomileri yabancı yatırımlara gereksinim duyan ülkeler aralarında yabancı yatırımcıyı kendi ülkesine çekmek için rekabet ettiklerinden, karşılıklılık ilkesinin aranması Kanun'un amacıyla bağdaşmazdı. Zira, Kanun'un amaçları arasında doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi ve artırılması da yer alır (DYYK.m.1). Karşılıklılık esası aransaydı, öncelikle karşılıklılığın varlığının tespiti problemiyle karşılaşılırdı ve bu konuda bir anlaşma olmaması hâlinde dolaylı olarak izin sistemine geri dönülürdü.

Kanun'da yabancıların Türkiye'de yatırım yapmalarının karşılıklılık şartına bağlanmaması kanımızca isabetli olmakla beraber, yabancı yatırım-

²⁸ Çelikel, s. 168.

²⁹ Açıklamalar, III.

³⁰ Dikmen/Karahanoğulları, s. 8.

³¹ Çelikel/Gelgel, B. 11, s. 56.

cılara sadece bir bilgi vermekle Türkiye’de istedikleri alanda serbestçe yatırım yapmalarına ve Türk yatırımcılar ile her yönden eşit tutulmalarına izin verilmesinin isabetliliği de Türk işletmelerin rekabet güçlerine etkisi bakımından tartışılabilir. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile kabul edilen izin sistemi, beraberinde getirdiği caydırıcı bir noktaya varan bürokrasi nedeniyle umulan başarıyı göstermemiştir. Yeni Kanun, herşeyden önce, bu bürokratik yapının çözülmesini sağlayabilir. Bu açıdan isabetlidir. Fakat özellikle küçük ve orta işletmelerin rekabet güçlerinin korunabilmesi ve geliştirilebilmesi için bu kadar serbest bir sistemle tehlikeli bir noktaya varılmıştır.

Orta ve küçük ölçekli Türk girişimcilerin dar sermayeleriyle, başarılı bir noktaya geldikleri alanlarda, yabancı girişimcilere onlarla eşit koşullarda aynı teşviklerden yararlanarak yatırım yapmalarına izin verilmesi, yabancı girişimcilerin sermaye ve rekabet güçleri ve ayrıca deneyimleri karşısında, orta ve küçük ölçekli Türk girişimcilerin pazardan silinmesine kadar varabilecek etkiler yaratabilir.

Bunları engellemenin bir yolu sağlanacak teşvikler açısından yatırımların niteliklerine göre bir ayırım yapılması olabilir. Buna göre, yabancı yatırımcı Türkiye’den ihracat yapacaksa, yaptığı yatırım sayesinde istihdam artacaksa, üretim artıracaksa veya yüksek teknolojinin yurda girmesini sağlayacaksa, bu gibi yatırımcılara karşı tüm teşviklerin herhangi bir kısıtlama olmaksızın Türk girişimcilerle eşit koşullarda sağlanması gerekir. Yabancı sermaye bu faydalardan hiçbirisini taşııyorsa, Türkiye’de zaten üretimi bulunan, teknolojinin gelişmiş olduğu bir alanda bir yatırım yapmak istiyorsa, bu gibi yatırımlara sağlanacak teşviklerin, Türk girişimcilerin rekabet güçlerinin dünya piyasalarında korunabilmesi adına, kısıtlanmasında fayda olabilir.

C. KAMULAŞTIRMA VE DEVLETLEŞTİRME

Kanun, yabancı yatırımların, kamulaştırma ve devletleştirmeye karşı korunmasını pekiştirmek amacıyla, doğrudan yabancı yatırımların, ancak yürürlükteki mevzuat gereğince ve kamu yararı gerektirdiğinde ve karşılıkları ödenmesi şartıyla kamulaştırılabileceğini veya devletleştirilebileceğini açıkça düzenlemiştir (DYYK.m. 3/b). Bu hüküm Anayasa’da bu konuda sağlanan teminatların (Anayasa.m.46-47) bir teyididir.

Uluslararası yatırım hukukunda kamulaştırmanın çok değişik tanımları bulunmakla birlikte, bu tanımların ortak noktası: kamulaştırmanın kamu

yararı ile yapılması, karşılığında tazminat ödenmesi ve münferit bir tedbir olmasıdır. Taşınırlar bakımından da, bu nitelikleri taşıyan bir el atma da kamulaştırma olarak kabul edilmektedir³². Bir kamulaştırmanın hukuka uygun olduğunun kabul edilebilmesi için, kamu yararı gerekçesi ile yapılması, ayrımcı esasa dayanmaması ve bir tazminatın ödenmesi gerektiği konusunda bir ölçüde uzlaşma sağlanmıştır³³. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nda, kamulaştırmanın, ancak kamu yararının bulunduğu hâllerde ve bir karşılık ödenmesi suretiyle yapılacağı belirtilmesiyle, hukuka aykırı kamulaştırma ya da devletleştirmeye başvurulmayacağına dair, yabancı yatırımcıya bir güvence verilmek istenmiştir.

Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Konvansiyon (ICSID, *Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States*)³⁴ uyarınca yatırım anlaşmazlıklarının çözümü için Washington'da uluslararası bir merkez kurulmuştur (ICSID.m.1). Merkezin amacı anlaşmada yer alan hükümler doğrultusunda taraf devletler ile diğer taraf devletlerin vatandaşları arasında yatırımlardan kaynaklanan uyuşmazlıkların uzlaştırma ve tahkim yoluyla çözümü için çalışmaktır (ICSID.m.1). Bu Merkez bünyesinde tahkime, sadece yatırım sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda değil, ev sahibi devletin haksız fiil teşkil eden belirli davranışlarından doğan ve ihtilâfin doğmasından sonraki aşamada da ev sahibi devletin Merkez'in yetkisini kabul ettiği olaylarda da gidilebilir (ICSID.m.25)³⁵. Böylece, ev sahibi devletin haksız fiil teşkil eden usulsüz bir kamulaştırma ya da devletleştirme işlemine karşı da ICSID tahkimine gidilebilir³⁶.

Ancak, yabancı yatırımcı Türkiye'de bir şirket kurmuşsa ya da Türkiye'de kurulu bir şirkete ortak olmuşsa, bu şirket Türk vatandaşı sayılacağından, yabancı sermayeli bir Türk şirketinin mallarının kamulaştırılması ya da devletleştirilmesi halinde ICSID tahkimine gidilemez. Zira, sadece devletle diğer bir devletin vatandaşı yatırımcı arasında çıkan uyuşmazlıklarda ICSID

³² Tiryakioğlu, s. 188.

³³ Tiryakioğlu, s. 211.

³⁴ RG. 6.12.1988-19830; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Tiryakioğlu, s. 148-154.

³⁵ Şanlı, Cemal: Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, B. 2, İstanbul 2002, s. 245.

³⁶ Şanlı, s. 391.

tahkimine başvurulabilir. Bunun tek istisnası Konvansiyon'un 25. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, bir tüzel kişi, ihtilâfa düştüğü devletin vatandaşlığını taşısa bile, yabancı kontrolü altında olması nedeniyle diğer bir devlet vatandaşı muamelesi görebilir. Bu konuda taraflar anlaşmışlarsa, söz konusu tüzel kişi yabancı muamelesi görecektir³⁷. Kamulaştırma veya devletleştirme nedeniyle doğan bir uyuşmazlıkta bu yönde bir anlaşmanın zor olacağı itiraf edilmelidir.

Kanımızca yabancı yatırımcının ICSID tahkimine başvurma imkânı bulunsa da, bunun devletin kabul etmesine bağlı tutulması ve kural olarak yabancı şirketler için mümkün olması karşısında, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nda bu yönde bir güvencenin açıkça verilmesi, yabancı yatırımın Türkiye'ye çekilebilmesi bakımından isabetli olmuştur.

D. TRANSFER SERBESTİSİ ESASI

Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyetlerinden kazandıklarını istedikleri doğrultuda değerlendirebilmeleri ve bu faaliyetlerinin yürütülmesi için yapacakları işlemleri kolaylaştırmak amacıyla yurtdışına transfer serbestisi tanınmıştır.

Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri, lisans, yönetim ve benzeri anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi, ana para ve faiz ödemeleri, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebilir (DYYK.m. 3/c).

Böyle bir garanti eski mevzuatta da yer almaktaydı (YSÇK.m.5). Ancak, bankalar dışında finans kurumlarından bahsedilmemekteydi. Yeni Kanun ile finans kurumlarına transfer yetkisi verilerek kolaylık sağlanmıştır³⁸.

Transfer serbestisine, Türkiye'de üretilen değerlerin en azından bir kısmının burada kalmasını güvence altına alabilmek için herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Örneğin, vergi borcu olan, sigorta primlerini ödemeyen, teknolojik yenilik için fon ayırmayan yabancı yatırımların yurt dışına transfer yapması engellenmesi yönünde Kanun'da bir düzenleme olmasının isabetli olacağı ifade edilmiştir³⁹. Biz bu görüşe katılmıyoruz.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Nomer/Ekşi/Gelgel**, s. 56-57; **Tiryakioğlu**, s. 148.

³⁸ **Çelikel/Gelgel**, B. 11, s. 136; **Çelikel**, s. 169.

³⁹ **Dikmen/Karahanoğulları**, s. 12.

Tecrübeler transfer serbestinin kısıtlanmasının yabancı sermayenin yurda gelmesini engellediğini göstermiştir. Türk Hukuku'nda, devlet alacaklarının tahsilini düzenleyen 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun'unda⁴⁰ yer alan imkânlar bu gibi devlet alacaklarının tahsili için gereken güvenceyi zaten sağlamaktadır.

E. TAŞINMAZ EDİNİMİ SERBESTİSİ ESASI

Yabancı Doğrudan Yatırımlar Kanunu'nun 3/d maddesine göre, yabancı yatırımcıların Türkiye'de kurdukları veya iştirak ettikleri tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, Türk vatandaşlarının edinimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı aynî hak edinmeleri serbesttir.

Öncelikle, burada tüzel kişiliğe sahip şirketlerden bahsedildiği için yabancıların Türkiye'de kurdukları âdi şirketler taşınmaz edinmeyeceklerdir. Konsorsiyum, iş ortaklığı, âdi şirket, ortak girişim gibi isimler altında sözleşmeye dayalı olarak kurulan ve Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen şirketlerin belirgin niteliklerini taşımayan ortaklıklar Kanun'un uygulanması bakımından âdi şirket sayıldıklarından (Uygulama Ynt.m.9), bu gibi ortaklıklar Türkiye'de bu Kanun'un tanıdığı serbestlikten yararlanarak taşınmaz edinmeyeceklerdir⁴¹.

Söz konusu maddede, taşınmaz edinilecek alanların Türk vatandaşlarının taşınmaz edinimine açık bölgelerde bulunması gerektiği ifade edilerek, Askerî Yasak Bölgeler Kanunu'na ilişkin kısıtlamaların geçerliliği ve kapsamı ortaya koyulmuştur⁴².

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nda sadece, yabancı yatırımcıların Türkiye'de kurdukları veya iştirak ettikleri tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, Türk vatandaşlarının edinimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı aynî hak edinmeleri serbestisi getirilmiştir. Bu şirketler, zaten Türk şirketleri olacağından, yabancı yatırımcıların doğrudan herhangi bir Türk ortaklığı olmaksızın Türkiye'de taşınmaz edinmelerinin mümkün olup

⁴⁰ RG. 28.7.1953-8469.

⁴¹ Oysa, Borçlar Kanunu'nun 534. maddesi uyarınca, şirketin iktisap ettiği veya şirkete devredilen şeyler, alacaklar ve aynî haklar, şirket mukavelesi dairesinde müştereken şirkete ait olur. Bu hüküm âdi şirketlere taşınmaz edinme hakkı vermektedir.

⁴² **Tekinalp**, s. 225.

olmadığı bu hükümle düzenlenmemektedir⁴³. Kanun, taşınmaz edinme serbestisi bakımından yabancı yatırımcıların doğrudan bir Türk şirketi aracılığı olmaksızın taşınmaz edinmelerine izin vermiş değildir. Kanun, böyle bir izni vermek isteseydi, Türkiye’de kurulan ya da iştirak edilen bir şirketten bahsetmemesi gerekirdi. Bu nedenle, yabancı gerçek ve tüzel kişi yatırımcıların doğrudan Türkiye’de taşınmaz edinmeleri bu konudaki genel sınırlamalara tâbi olarak bırakılmıştır.

Bu husus, Kanunla ilgili Açıklamalar’da da yer almıştır⁴⁴. “Türkiye’de Türk hukukuna uygun olarak kurulan ve idare merkezinin Türkiye’de bulunduğu, yabancı yatırımcıların ortaklığıyla kurulan ya da iştirak edilen şirketler, Türk şirketi sayılmaktadır. Bu şekilde Türk tüzel kişiliği kazanmış bulunan şirketlerin gayrimenkul edinimine ilişkin olarak, Köy Kanunu ve Tapu Kanunu’nda herhangi bir kısıtlama bulunmaması nedeniyle, söz konusu şirketlerin gayrimenkul edinimi serbestisinin Kanunda yer alması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, Türk Ticaret Kanunu’nun 137 nci maddesi uyarınca, ticaret şirketlerinin, hak iktisap etmeleri ve borç altına girmeleri, söz konusu işlemlerin şirket sözleşmesinde yazılı işletme mevzuu kapsamında yer alması şartıyla mümkündür. Şirket işlemlerine ilişkin olarak Türk Ticaret Kanunu’nda yer alan bu husus, kuruluş yeri ve idare merkezi esasına göre Türk şirketi sayılan yabancı sermayeli şirketler için de geçerlidir. Ayrıca, yabancı gerçek kişilerin Türkiye’de gayrimenkul edinimine ilişkin olarak karşılıklılık ilkesi geçerliliğini korumaktadır”. Yabancı gerçek kişilerin taşınmaz ediniminde karşılıklılık esaslarının geçerli olmaya devam edeceği Önemli Sorulara verilen cevaplarda da yer almaktadır⁴⁵.

Yabancı gerçek ve tüzel kişilerin taşınmaz mal edinmeleri Tapu Kanunu’nun 35⁴⁶. maddesinde düzenlenmektedir. Karşılıklı olmak ve kanunî sınırlamalara uymak kaydıyla, yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret

⁴³ Aynı yönde; **Özel**, Sibel: “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme”, MHB, Y. 23, S. 1-2, 2003, s. 599-617, (Değerlendirme), s. 606; **Özel**, Sibel: “Yabancıların Türkiye’de Taşınmaz Mal Edinme Hakkı ile İlgili Tapu K.m.35’te Yapılan Son Değişikliğin Değerlendirilmesi”, İHFM, C. LXII, S. 1-2, 2004, s. 435-447, (Tapu Kanunu), s. 438, 444.

⁴⁴ **Açıklamalar**, III.

⁴⁵ **Önemli Sorular** Soru. 7.

⁴⁶ RG 29.12.1934-2892, Değişik 4916 s. Kanun RG. 19.7.2001-25173.

şirketleri, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde taşınmaz edinebilirler (TapuK.m.35/I.c.1).

Karşılıklılık ilkesinin uygulanmasında, yabancı devletlerin taşınmaz ediniminde kendi vatandaşlarına veya yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerine tanıdığı hakların, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına veya ticaret şirketlerine de tanınması esastır (TapuK.m.35/I.c.2). Tapu Kanunu'nun 35. maddesinde, yabancı ticaret şirketleri için karşılıklılık koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesinde gerçek kişilerden farklı bir esas belirlenmiştir. Karşılıklılığın belirlenmesinde temel alınan, o ülkede yabancı muamelesi gören ticaret şirketlerinin taşınmaz edinebilme hakkıdır. Yabancı bir devletin ticaret şirketi Türkiye'de taşınmaz edinmek istediğinde, tâbi olduğu devlette, başka ülke hukuklarına göre kurulan ticaret şirketlerine böyle bir hakkın tanınıp tanınmadığına bakılmalıdır. Söz konusu ülke, diğer yabancı şirketlere tanıdığı hakları, aynı ölçüde Türk şirketlerine de tanıyor olmalıdır⁴⁷.

Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin otuz hektardan fazla taşınmaz edinebilmesi Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlıdır (TapuK.m.35/II.c.2).

Yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde bu ülkelerin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketleri lehine, taşınmaz üzerinde sınırlı aynı hak tesis edilmesi halinde karşılıklılık aranmaz (TapuK.m.35/III).

Ayrıca, Bakanlar Kurulu, kamu yararı ve ülke güvenliği bakımından Tapu Kanunu'nun 35. maddesinin uygulanmayacağı yerleri belirlemeye yetkilidir (TapuK.m.35/IV).

Kanun koyucu, yabancı ticaret şirketlerinin Türkiye'de taşınmaz edinme haklarını Tapu Kanunu ile düzenlemiştir. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun ve Tapu Kanunu'nun bu düzenlemeleri karşısında, yabancı yatırımcıların yerli yatırımcılar ile eşit muameleye tâbi olmaları, yabancı tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin Türkiye'de Türk ticaret şirketleri gibi taşınmaz edinebilecekleri anlamına gelmez. Buna göre, yabancı yatırımcı konumundaki yabancı gerçek kişiler ve yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler ve uluslararası kuruluşlar ancak karşılıklılık bulunması

⁴⁷ Çelikel, s. 173-174; Özel, Tapu Kanunu, s. 442.

ve kanunî sınırlamalara uyulması halinde Türkiye’de Türk bir ortaklık kurmadan ya da mevcut Türk ortaklığa iştirak etmeden taşınmaz edinebilir. Bu konuda Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu’nda yer alan kısıtlamalar saklıdır. Buna karşılık köylerde taşınmaz edinmelerine karşılıklılık bulunması şartıyla engel yoktur. Zira Köy Kanunu’nun yabancıların köyde taşınmaz edinmelerini engelleyen 87. maddesi 3. 7. 2003 tarihli 4916 sayılı Kanun’un 38. maddesi ile kaldırılmıştır.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun B/d maddesi, çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Maddenin bu şekilde formüle edilmesinin amacının mevcut hukukî durumun boşluklarından yararlanmak olduğu iddia edilmiştir. Bu görüşe göre, yabancı yatırımcıların kurdukları şirketler, yabancı olarak telakki edildikleri için bu hak onlara kanunî bir düzenleme ile tanınmıştır. Yine bu görüşe göre, yabancı yatırımcıların Türkiye’deki iktisadi varlıkları serbestçe aktarabileceklerini öngören 3/b hükmüyle birlikte değerlendirildiğinde taşınmaz mal edinme serbestisinin önemi açık bir şekilde ortaya çıkar. İleri teknoloji getirmesi beklenen yabancı yatırımcıların emlak spekülasyonu ile uğraşmaları ve kazandıkları iktisadî değerleri yurt dışına transfer etmeleri mümkün hâle gelmektedir⁴⁸.

Belirtmek gerekir ki, Türk Ticaret Kanunu’nun 137. maddesi uyarınca ticaret şirketlerinin, hak iktisap etmeleri ve borç altına girmeleri, söz konusu işlemlerin şirket sözleşmesinde yazılı işletme konusu kapsamında yer alması şartıyla mümkündür (*ultra-vires* doktrini). Tamamen Türk sermayeli şirketler için geçerli olan bu sınırlamanın, yabancı sermayeli şirketler açısından da geçerli olacağı şüphesizdir⁴⁹. Bu nedenle yabancı sermayeli şirketlerin ancak amaçları ile sınırlı bir ehliyetleri olacaktır. Bu da onların emlak spekülasyonu yapmaları önünde bir engeldir. Amacı münhasıran emlak alım satımı olan bir yabancı sermayeli şirketin varlığı düşünülse bile, bu alım satımlar Tapu Kanunu’nun 35. maddesi çerçevesinde gerçekleşeceğinden ileri sürülen sakıncalı sonuçlar ortaya çıkmayacaktır. Kanımızca maddenin amacı, mevcut hukukî boşluklardan yararlanarak yabancı gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye’de emlak spekülasyonu yapmalarını sağlamak değildir. Kanun’un yürürlüğünden önceki dönemde yabancı yatırımcı barındıran Türk şirketleri adına taşınmazlar üzerinde aynı hak tescilinde görülen tereddütlerin giderilmesidir.

⁴⁸ Dikmen/Karahanoğulları, s. 10.

⁴⁹ Açıklamalar, III; farklı bir görüş için bkz.: Özel, Değerlendirme, s. 611.

Aynı görüş söz konusu maddeyi, yatırımcıların mal edinmeleri için aranan “yatırım faaliyetlerinin gereği” olma koşuluna ilişkin bir açıklama getirmediği için de eleştirmektedir. Bu görüşe göre yabancı yatırımcının taşınmaz mal edinmesi, bunun yatırım faaliyetinin gereği olması zorunludur. Ancak, bu gerekliliğin kimin tarafından saptanacağı belirsizdir. Yabancı yatırımın bildirim usulüne tâbi kılınmış olması denetim yapılmasını imkânsızlaştırmıştır⁵⁰.

Bu eleştiriyi iki yönden yanıtlamak mümkündür. Öncelikle Kanun’da yabancı yatırımcının bizzat kendisinin taşınmaz edinmesi değil, bilâkis yabancı yatırımcının yatırım yaptığı bir Türk şirketinin taşınmaz edinmesi söz konusudur. Yabancı yatırımcı ister tüzel kişi olsun, ister gerçek kişi, sırf Türkiye’de yatırım yapmış olması Tapu Kanunu’nun 35. maddesindeki şartlar oluşmadan bizzat taşınmaz edinmesine izin vermez. Burada yabancı yatırımcının taşınmaz edinmesi değil, yabancı sermayeli bir Türk şirketinin taşınmaz edinmesi söz konusudur.

Buna karşılık “yatırım faaliyetlerinin gereği olma” şartının aranması gerektiği düşünülebilir. Fakat böyle bir şart da bir denetimi gerektirirdi ve bildirim sistemiyle bağdaşmazdı. Diğer bir husus da, bu şirketlerin medenî haklardan yararlanma ehliyetinin “esas sözleşmede yazılı işletme konusu” ile sınırlanmış olmasıdır (TTK.m.137). Bu sınırlama nedeniyle yatırım faaliyetinin gereği olma şartı gerçekleşmiş olmaktadır.

Kaldı ki, özellikle, anonim şirketler, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı müfettişlerinin denetimine tâbidir. Hatta, Bakanlık’ın fesih dâvası açma hakkı da vardır (TTK.m.274). Ayrıca, halka açık anonim ortaklıklarda da Sermaye Piyasası Kurulu’nun denetimine tâbidir⁵¹. Dolayısıyla, yabancı sermayeli Türk şirketlerinin bu şekilde taşınmaz edinme serbestisine sahip olmaları onların tamamen denetimsiz oldukları, istedikleri gibi davranıp emlak spekülasyonları yapabilecekleri anlamına gelmez.

Yabancı Doğrudan Yatırımlar Kanunu anlamında yabancı yatırımcı olarak kabul edilen yurt dışında yerleşik Türk vatandaşları, Tapu Kanunu’nun 35. maddesinde yer alan sınırlamalara tâbi olmadan Türkiye’de taşınmaz edinebilir. Aynı şekilde özel kategori yabancı olarak nitelenen doğumla Türk vatandaşı olup da, İçişleri Bakanlığı’ndan vatandaşlıktan çıkma izni alanlar ve

⁵⁰ Dikmen/Karahanoğulları, s. 10.

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: İmregün, Oğuz, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, İstanbul 1996.

bunların vatandaşlıktan çıkma belgesinde kayıtlı olan reşit olmyan çocukları, Türk vatandaşı gibi taşınmaz edinebilir (Vatandaşlık Kanunu.m.29⁵²)⁵³.

F. UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE TAHKİME VE DİĞER UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YOLLARINA BAŞVURABİLME ESASI

Özel hukuka tâbi olan yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü hususunda görevli ve yetkili mahkemelerin yanı sıra, millî veya milletlerarası tahkim ya da diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulabilir. Aynı husus, yabancı yatırımcıların idare ile yaptıkları kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan yatırım uyuşmazlıklarının çözümlenmesi için de geçerlidir (DYKK.m. 3/e).

Tahkime ya da diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulabilmesinin şartları, ilgili mevzuatta yer alan diğer koşulların oluşması ve tarafların anlaşmasıdır (DYKK.m.3/e).

Tarafların anlaşması, tahkim ve diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulabilmesinin ön şartıdır; bu şart, sadece yabancı yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar bakımından değil, her türlü iradî tahkim yolu bakımından geçerlidir. Esasen, Kanun'da ayrıca zikredilmesine dahi lüzum yoktur.

4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun⁵⁴ 1. fıkrasının 3. bendi uyarınca, tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşmeye taraf olan şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi teşvik mevzuatına göre yabancı sermaye getirmiş olması halinde tahkim milletlerarası nitelik kazanır. Böylece, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu anlamında yabancı sermayeli kabul edilen bir Türk şirketinin taraf olduğu bir sözleşmeden doğan uyuşmazlık başkaca bir yabancılık unsuru içermese de Milletlerarası Tahkim Kanunu'na tâbi olacaktır. Milletlerarası Tahkim Kanunu, UNCITRAL Model Kanunu'ndan esinlenmiştir ve tahkimin liberal niteliğine ve milletlerarası uygulamanın yeknesaklığına hizmet etmeyi amaçlar⁵⁵. Yabancı yatırımcıların

⁵² RG. 22.2.1964-11638. 29.madde 4.6.2003 tarihli 5203 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir. RG. 6.7.2004-25514.

⁵³ Özel, Değerlendirme, s. 607.

⁵⁴ RG. 25.7.2001-24453; Bu Kanun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akıncı, Ziya: Milletlerarası Tahkim Kanunu, İstanbul 2003.

⁵⁵ Nomer/Ekşi/Gelgel, s. 15.

kurdukları veya katıldıkları Türk şirketlerinin taraf olduğu sözleşmenin başkaca bir yabancılık unsuru içermemesine rağmen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na göre daha liberal ve modern bir kanun olan⁵⁶ Milletlerarası Tahkim Kanunu'na tâbi tutulması da, Türk Devleti'nin ülkeyi yabancı sermaye için cazip hale getirme çabalarını tamamlamıştır. Böylece, yabancı sermayeli Türk şirketleri serbestçe tahkim yoluna başvurabilecekler ve Türk yargı sisteminin işleyişi ile ilgili kaygılarından kurtulabileceklerdir.

Öte yandan, Kanun, tahkim prosedürünün yanı sıra diğer uyuşmazlık çözüm yollarına⁵⁷ da başvurulabileceğini zikrederek uzlaştırma, hakem-bilirkişilik, arabuluculuk gibi yollarla da uyuşmazlıkların çözümlenmesini mümkün hale getirmiştir.

G. NAKİT DIŞI SERMAYENİN DEĞERİNİN TESPİTİNE İLİŞKİN ESASLAR

Nakit dışındaki sermayenin değer tespiti, Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde yapılır (DYK.m. 3/f).

Yabancı ülkelerde kurulu bulunan şirketlerin menkul kıymetlerinin yatırım aracı olarak kullanılması halinde, menşe ülke mevzuatına göre değer tespitine yetkili makamların veya menşe ülke mahkemelerince tespit edilecek bilirkişilerin ya da uluslararası değerlendirme kuruluşlarının değerlendirmeleri esas alınır (DYK.m. 3/f).

Bu hükümle Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde var olan önemli sıkıntılardan bir tanesi aşılmıştır. Eski mevzuat döneminde nakit dışı sermayenin değer tespiti, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde görevli eksperler tarafından yapılmaktaydı. Bu da uzun ve zahmetli bir takım bürokratik engellerin aşılmasını gerektirmekteydi ve yabancı yatırımcılar çok cazip bir durum değildi. Bu hükümle nakit dışı sermayenin değerinin tespiti kolaylaşmış ve hızlanmıştır.

⁵⁶ Nomer/Ekşi/Gelgel, s. 15.

⁵⁷ Bu hususlarda ayrıntılı bilgi için bkz. Şanlı, s. 345-378.

H. YABANCI PERSONEL İSTİHDAMI

1. Genel Olarak

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun 3/g maddesinde Kanun kapsamında kurulan şirket, şube ve kuruluşlarda istihdam edilecek yabancı uyruklu personele ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Buna göre, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca, Kanun kapsamında kurulan şirket, şube ve kuruluşlarda istihdam edilecek yabancı uyruklu personele çalışma izni verilir (DYYK.m.3/g/I).

Bu kapsamda istihdam edilecek personele 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un⁵⁸ (YÇİHK) 14. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uygulanmaz (DYYK.m.3/g/III). Bu hükme göre başvuru iş için ülke içinde, dört haftalık süre içerisinde o işi yapacak aynı niteliğe sahip kişinin bulunması halinde çalışma izni veya çalışma izninin uzatılması istemi reddedilir. Buna göre, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu kapsamındaki bir iş yerinde o işi yapacak aynı niteliğe sahip bir kişi Türkiye'de dört hafta içinde bulunabilecek olsa da çalışma izni verilir veya mevcut çalışma izni uzatılabilir (YÇİHK.m.14).

Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un 23. maddesi⁵⁹ uyarınca Hazine Müsteşarlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca müştereken hazırlanacak yönetmelikte; yabancı sermayeli şirket ve kuruluşlardan hangilerinin bu kapsama gireceği ile söz konusu yönetmelik kapsamında izin verilecek kilit personelin tanımı ve çalışma izinlerine ilişkin özel nitelikteki diğer esas ve usuller belirlenir (DYYK.m.3/g/II).

Bu kapsamda Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır⁶⁰. Bu Yönetmelik 6. 9. 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir (İstihdam Ynt.m.19).

⁵⁸ RG. 6.3.2003-25040. Yabancıların çalışma izinleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: **Çiçekli**, Bülent: Yabancıların Çalışma İzinleri, Ankara 2004.

⁵⁹ Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun.m.23: 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kapsamında kurulan şirket ve kuruluşlarda çalıştırılmak istenen yabancılar, Hazine Müsteşarlığı ile müştereken çıkartılacak Yönetmelikle belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde Bakanlıkça verilen çalışma izni ile çalıştırılabilirler.

⁶⁰ RG. 29.8.2003-25214. (Kısaca İstihdam Ynt. olarak anılacaktır.)

2. Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik

a. Amaç ve Kapsam

Yönetmeliğin amacı, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun uyarınca Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu çerçevesinde faaliyette bulunan şirket, şube ve irtibat büroları kapsamında istihdam edilecek yabancı uyruklu personelin çalışma izinlerine ilişkin usul ve esasları belirlemektir (İstihdam Ynt.m.1).

Bu Yönetmelik, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu kapsamındaki işyerlerinde çalışacak personelin tamamına değil, sadece özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda ve irtibat bürolarında istihdam edilecek yabancı uyruklu kilit personele uygulanacaktır. Özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilecek kilit personel dışında kalan yabancı uyruklu personelin ve özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımların dışında kalan doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilecek yabancı uyruklu her türlü personelin çalışma izinlerinde Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği⁶¹ hükümleri uygulanacaktır (İstihdam Ynt.m.2).

Doğrudan Yabancı Yatırımlarda yabancı Uyruklu Personelin İstihdamı Hakkında Yönetmelik'te hüküm bulunmayan hallerde, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği⁶² hükümleri uygulanır (İstihdam Ynt.m.17)

Özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımların hangi yatırımlar olabileceği Yönetmelik'te gösterilmiştir (İstihdam Ynt.m.4)⁶³.

⁶¹ RG. 29.8.2003-25214.

⁶² RG. 29.8.2003-25214.

⁶³ Özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlar Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu kapsamına giren ve aşağıdaki şartlardan en az birini sağlayan şirket veya şubeyi ifade eder

- Yabancı ortakların toplam sermaye payının en az 400 milyar Türk Lirası olması kaydıyla, şirket veya şubenin son yıl cirosunun en az 30 Trilyon Türk Lirası olması,
- Yabancı ortakların toplam sermaye payının en az 400 milyar Türk Lirası olması kaydıyla, şirket veya şubenin son yıl ihracatının en az 1 milyon ABD Doları olması,
- Yabancı ortakların toplam sermaye payının en az 400 milyar Türk Lirası olması kaydıyla, şirket veya şubede son yıl içinde Sosyal Sigortalar Kurumu'na kayıtlı en az 250 personelin istihdam edilmesi,

Bu hükümlerle bir doğrudan yabancı yatırımın özellik arz eden doğrudan yabancı yatırım sayılabilmesi, öncelikle yabancı ortakların toplam sermaye payının her yıl yeniden belirlenecek olan⁶⁴ belli bir miktara ulaşmasına bağlı tutulmuştur. Daha sonra kurulan şirket veya şubenin cirosu, ihracat yapılması hâlinde ihracatın miktarına, istihdam edilen personelin sayısına ve yeniden yatırımda bulunulacak olması durumunda, ciddi miktarda bir yatırımda bulunulması şartına bağlamıştır. En son olarak, ana şirketin merkezinin bulunduğu ülke dışında en az bir ülkede daha doğrudan yabancı yatırımın bulunması aranmıştır. Bu maddede sayılan haller alternatifidir. Bu şartlardan bir tanesinin gerçekleşmesi yeterlidir.

Kilit personelden ne anlaşılması gerektiği de yine Yönetmelik'in 4. maddesinde tanımlanmıştır⁶⁵. Buna göre, yabancı sermayeli şirkette görev alan veya yetki sahibi şirket ortağı, yönetim kurulu başkanı, üyesi, genel müdür, yardımcısı, şirket müdürü, yardımcısı ve benzeri mevkilerde görev

d) Şirket veya şubenin yatırımda bulunacak olması halinde, öngörülen asgarî sabit yatırım tutarının en az 10 trilyon Türk Lirası olması,

e) Ana şirketin merkezinin bulunduğu ülke dışında en az bir ülkede daha doğrudan yabancı yatırımı bulunması.

⁶⁴ Bu Yönetmelikte özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımların niteliğinin tespitinde kullanılan ve Türk Lirası olarak belirtilen değerler, Maliye Bakanlığınca belirlenen yeniden değerlendirme oranında her yıl artırılır (İstihdam Ynt.m.17).

⁶⁵ Türkiye'de kurulu bulunan ve tüzel kişiliğe sahip bir şirketin aşağıdaki şartlardan en az birini sağlayan personeli "Kilit Personel" sayılır;

a)

1. Şirketin üst yönetiminde ya da yürütme pozisyonunda çalışmak,
2. Şirketin tamamını veya bir bölümünü yönetmek,
3. Şirketin denetçilerinin, idari veya teknik personelinin işlerini denetlemek veya kontrol etmek,
4. Şirkete yeni personel almak ya da mevcut personelin işine son vermek veya bu konularda teklif yapmak,
5. Alanlarından en az bir tanesinde görev alan veya bu konularda yetki sahibi; şirket ortağı, yönetim kurulu başkanı, yönetim kurulu üyesi, genel müdür, genel müdür yardımcısı, şirket müdürü, şirket müdür yardımcısı ve benzeri mevkilerde görev yapan kişi

b) Şirket hizmetleri, araştırma cihazları, teknikleri ya da yönetimi için temel sayılan bilgiye sahip kişi,

c) İrtibat bürolarında, yurt dışındaki ana şirket tarafından adına yetki belgesi düzenlenen en fazla bir kişi.

alan kişiler maddede sayılan yönetim, denetim faaliyetlerinden birisini yerine getiriyorsa ya da şirketin istihdamıyla ilgili konularda faaliyette bulunuyorsa kilit personel olarak sayılmıştır. Maddede a bendinde sınırlayıcı bir sayım yapılmamakla beraber, şirketin yönetim ve denetim kademelerinde çalışan kişilerin kilit personel sayıldığı anlaşılmaktadır. Madde, böylece yönetmeliğin uygulanma alanını, belirli sayıdaki üst yönetimde görev alan kişilerle sınırlamış olmaktadır.

Yöneticiler dışında kilit personel sayılan diğer grup ise, şirketin hizmetleri, araştırma cihazları, teknikleri ya da yönetimi için temel sayılan bilgiye sahip kişilerdir. Burada, şirkette faaliyette bulunulan mevkiî değil, sahip olmanın bilginin düzeyi ve kullanım alanı önem taşımaktadır. İrtibat bürosunda, yurt dışındaki ana şirket tarafından adına yetki belgesi düzenlenen en fazla bir kişi de kilit personeldir. (İstihdam Ynt.m.4/III/c). Bu iki alanda sınırlayıcı bir sayım yapılmıştır

b. Çalışma İzinlerinin Verilmesinde Özel Nitelikteki Usul ve Esaslar

Özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilecek kilit personele Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çalışma izni verilir (İstihdam Ynt.m.5). Böylece, bu yatırımlarda çalışacak personele çalışma izni verilmesi, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne ya da Hazine Müsteşarlığı'na bırakılmamıştır.

İrtibat bürolarında çalışacak kilit personele çalışma izni verilmesine ilişkin esaslar ise Yönetmeliğin 6. maddesinde yer almıştır. Buna göre, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu kapsamında faaliyet gösteren irtibat bürolarında, yetki belgesi sahibi en fazla bir kişiye; büro faaliyetleri için son yıl içinde yurt dışından en az 200.000 ABD Doları veya karşılığı döviz getirilmiş olması kaydıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çalışma izni verilir. İrtibat bürolarında çalışan her türlü yabancı personele verilecek çalışma izinleri bu Yönetmelik kapsamında değildir. Sadece yurt dışındaki ana şirket tarafından, adına yetki belgesi düzenlenen en fazla bir kişi kilit personeldir ve çalışma izni bu Yönetmeliğe tâbidir. Bu kilit personelin çalışma izni alabilmesi için de irtibat bürosunun büro faaliyetleri için en az 200.000 ABD Doları veya karşılığı döviz getirilmiş olması gerekir.

Özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilecek kilit personelin çalışma izni almak için yurt dışından müracaat etmesi mümkündür. Bu durumda, bu kişiler, uyruğunda buldukları veya daimî ikamet ettikleri ülkedeki Türk Cumhuriyeti temsilcilerine başvurabilirler (İstihdam Ynt.

m.7/I). Temsilcilikler, çalışma izni talebine ilişkin olabilecek değerlendirmeleri ile birlikte bu başvuruları doğrudan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na iletirler (İstihdam Ynt.m.7/II). Temsilcilikler ile Bakanlık, yurt dışından yapılacak çalışma izni başvuruları ile ilgili işlemleri, elektronik posta yoluyla yürütür. Başvuru sırasında istenilen belgeler ise, yabancının Temsilciliğe başvurduğu tarihten itibaren en geç üç iş günü içerisinde yabancının işvereni tarafından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na intikal ettirilir (İstihdam Ynt.m.7/III). Bu hükümlerle, başvuruların Temsilcilikler tarafından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na iletilmesinde büyük bir kolaylık getirilmiştir. Bu sayede, başvurular çok daha hızlı sonuçlandırılacaktır. Bu hüküm, yabancılara doğrudan elektronik posta yoluyla yurt dışından Bakanlığa başvurma imkânı vermez. Sadece Temsilcilikler ve Bakanlık arasında işlerin yürütümüne ilişkindir.

Yurt dışından başvuru imkânı yanında yurt içinden başvuru imkânı da getirilmiştir. Özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlar istihdam edilecek kilit personel statüsündeki yabancılar veya bunların işverenleri yabancının Türkiye'de kanunî olarak bulunması halinde, çalışma izni verilmesi için doğrudan Bakanlığa müracaat edebilirler (İstihdam Ynt.m.8). Burada kanunî olarak Türkiye'de bulunmaktan anlaşılması gereken, yabancının Pasaport Kanunu⁶⁶'na uygun bir şekilde Türkiye girmiş olması ve Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'a⁶⁷, uygun olarak Türkiye'de bulunmasıdır.

Böylece, Yönetmelik ile hem yurt dışından hem de yurt içinden çalışma izni için müracaat imkânı getirilmiştir. Yurt dışından yapılan müracaatlarda ilgili yabancının bizzat başvurması gerekir. Yurt içinden yapılan müracaatlarda ise ilgilinin Türkiye'de bulunması koşuluyla işveren tarafından müracaat edilmesi de mümkündür.

Çalışma izni için müracaat sırasında aranacak belgeler Yönetmeliğin 10. maddesinde sayılmıştır. Bu belgeler arasında öncelikle şirket veya şubenin "özellik arz eden doğrudan yabancı yatırım" olduğuna ilişkin bilgi ve belgelerin bulunması gerekir. Ayrıca, yabancı personelin kilit personel olduğuna ilişkin bilgi ve belgelerin de sunulması gerekir. Bu belgelerin neler olduğu ve aranacak diğer belgeler Yönetmelikte sayılmıştır (İstihdam Ynt.m.10).

⁶⁶ RG. 24.7.1950-7564.

⁶⁷ RG. 24.7.1950-7564

Sadece çalışma izninin alınması yeterli değildir. Ayrıca çalışma vizesi de alınması gerekir. Özellikle arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda çalışmak üzere izin belgesi alan kilit personel, izin belgesini aldıkları tarihten itibaren en geç 90 gün içerisinde Türkiye'nin dış temsilciliklerinden çalışma vizesi talebinde bulunmak zorundadırlar. Bundan sonra ülkeye giriş yaptıkları tarihten itibaren en geç 30 gün içinde İçişleri Bakanlığı'na ikamet tezkeresi almak için başvurmalıdırlar (İstihdam Ynt.m.9/I).

Türkiye'de öğrenim amacıyla verilen ikamet izinleri hariç, herhangi bir sebebe istinaden en az altı ay süreli ikamet izni almış olup da, bu ikamet izni süresi içinde çalışma izni verilmiş kilit personel için, Türkiye'nin dış temsilciliklerinden çalışma vizesi alma koşulu ise aranmayacaktır (İstihdam Ynt.m.9/II).

Yönetmelik 9. maddesiyle, 8. madde uyarınca yurt içinden çalışma izni için müracaat eden yabancılardan, ayrıca bir de çalışma vizesi aramaktan vazgeçmiş, herhangi bir sebeple en az altı aylık bir ikamet izni alınmasını çalışma izin belgesiyle çalışabilmek için yeterli görmüştür. Ancak, bunun için ikamet izninin eğitim amaçlı verilmemiş olması ve çalışma izninin de ikamet izni süresi içinde verilmiş olması gerekir.

Çalışma iznini uzatma başvurularına uygulanacak esaslar, Yönetmelikte düzenlenmiştir. Uzatma başvurusunda bulunurken, ilk defa çalışma izni alınırken gereken belgelerden doğrudan yabancı yatırımın özellik arz eden doğrudan yabancı yatırım olduğunu ve personelin kilit personel olduğunu ispatlayan belgelerin tekrar verilmesi gerekmez. Ayrıca çalışma izni alınırken verilen özgeçmiş formunun tekrar verilmesi gerekmez. Verilmesi gerekenler Yönetmeliğin 10. maddesinde sayılan diğer belgelerdir (İstihdam Ynt.m.11/I).

Çalışma iznini uzatma başvurusunun süresi konusunda ikili bir ayırım yapılmıştır. Çalışma izninin süresi dolduktan sonra yapılacak başvurularda sürenin bitiminden itibaren en geç onbeş gün içinde uzatma başvurusunda bulunmak gerekir. Bu süreden sonra yapılan uzatma başvuruları, Bakanlığa yapılan ilk başvuru gibi değerlendirilir (İstihdam Ynt.m.11/I). Bu hüküm uyarınca, onbeş günlük süre dolduktan sonra başvurulması halinde Yönetmeliğin 10. maddesinde sayılan tüm belgelerin verilmesi gerekebilir. Çalışma izninin süresi dolmadan önce de süre uzatım talebinde bulunulabilir. Bunun için çalışma izninin bittiği tarihten geriye doğru en fazla iki aylık süre içinde başvurmak gerekir (İstihdam Ynt.m.11/III). Çalışma izninin uzatılması

halinde, uzatılan çalışma izninin başlangıç tarihi, süresi biten çalışma izninin sona erdiği tarihtir (İstihdam Ynt.m.11/IV).

Yönetmelikte çalışma izni ve süre uzatım taleplerinin değerlendirilmesi için bir süre sınırlaması getirilmiştir. Buna göre, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlar ile bu Yönetmeliğin 6. maddesinde belirtilen kapsamda bulunan irtibat bürolarında istihdam edilecek kilit personel için yapılan çalışma izni ve süre uzatım başvurularını Bakanlığa başvuru tarihinden itibaren en geç onbeş gün içerisinde sonuçlandırır. Ancak, bu sürenin işlemesi için belgelerin tam ve eksiksiz olması gerekir (İstihdam Ynt.m.12/I). Başvurunun eksik evrak ile yapıldığının tespit edilmesi halinde, eksik evrak, tamamlanması istemiyle Bakanlık tarafından başvuru sahibine verilir. Böyle bir durumda değerlendirme süresi eksik evrakların Bakanlığa intikal ettiği tarih itibarıyla işlemeye başlar (İstihdam Ynt.m.12/II). Müracaat yurt dışından yapılıyorsa, süre tüm belgelerin Bakanlığa ulaştığı tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır (İstihdam Ynt.m.12/III).

Yabancı uyruklu kilit personel özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda mesleki eğitim alanındaki bir görevde istihdam edilecekse, çalışma izni müracaatlarının değerlendirilmesinde onbeş günlük değerlendirme süresine ilişkin sınırlama uygulanmaz (İstihdam Ynt.m.12/IV).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Yönetmelikte belirtilen onbeş günlük süreye uymaması halinde ne olacağı Yönetmelikte belirtilmemiştir. Kanımızca burada bürokrasinin hızlı işlemlerini sağlamak amacıyla, bu izinleri verecek olan bürokratlara yönelik bir zaman sınırlaması vardır. Bu süreler uyulamamasının bir yaptırımını düzenlemediğine göre bunlar sadece bir iyiniyet ifadesinden başka bir anlam taşımamaktadır.

Yönetmeliğin 13. maddesinde Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un 14. maddesinin b bendinin uygulanmayacağı, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun 3/g maddesinde olduğu gibi tekrar ifade edilmiştir⁶⁸.

Bu Yönetmelikte hüküm bulunmaması halinde uygulanacak olan (İstihdam Ynt.m.18) Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un 13. maddesi uyarınca, yabancılara bu Kanunla getirilen koşullara bağlı olarak çalışabilecekleri meslek, sanat veya işlerle ilgili çalışma izinleri, ilgili mercilerin meslekî yeterlilik dahil görüşleri alınmak suretiyle Çalışma ve

⁶⁸ bkz. yuk. IV, H, 1

Sosyal Güvenlik Bakanlığınca verilir. Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik'in 14. maddesiyle bu kurala bir istisna getirilmiştir. Buna göre, özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda meslekî eğitim alanı dışındaki bir görevde istihdam edilecek yabancı uyruklu kilit personel için, ilgili mercilerden meslekî yeterlilik konusunda görüş alınmaz. Bu kişiler, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde öngörülen meslekî yeterlilik istem ve yeterlilik prosedürü ile lisans istem ve prosedürüne tâbi değildir.

Bu hükme irtibat bürolarında çalışacak kilit personel dahil edilmemiştir. Ayrıca, meslekî eğitim alanında çalışacak kilit personel için de meslekî yeterlilikleri konusunda görüş alınmaları gerekir. Ayrıca, bu kişiler Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde öngörülen meslekî yeterlilik istem ve yeterlilik prosedürleri ile lisans istem ve prosedürlerine tâbidirler.

c. Çalışma İzni Taleplerinin Reddi

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personelin İstihdamı Hakkında Yönetmeliğin 2. maddesinin 2. fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde belirtilen kapsamdaki yabancı uyruklu personelin çalışma izin veya süre uzatım taleplerini değerlendirirken, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'da yer alan sınırlayıcı hükümleri dikkate alır (İstihdam Ynt.m.15). Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personelin İstihdamı Hakkında Yönetmeliğin 2. maddesinin 2. fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde olanlar, özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilecek kilit personel ve özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımların dışında kalan doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilecek her türlü personeldir. Nitekim, bu personelin çalışma izinleri hakkında Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un ve bu Kanun'un uygulama yönetmeliğinin hükümlerinin uygulanacağı 2. maddede de belirtilmiştir. 15. maddedeki ifade bir tekrardan ibarettir.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu kapsamında yatırım yapılması, şirket ortakları dahil yabancı uyruklu personele mutlaka çalışma izni verilmesini zorunlu kılmaz (İstihdam Ynt.m.15/II). Bu ifade karşısında Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun 3/g maddesinde yer alan "Bu Kanun kapsamında kurulan şirket, şube ve kuruluşlarda istihdam edilecek yabancı uyruklu personele, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çalışma izni

verilir” ifadesi, sadece yetkili mercii belirleme anlamına gelir ve her halde bu izinlerin verileceği anlamında yorumlanamaz.

Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik’in 15. maddesinde hangi hallerde çalışma izni talebinin reddedileceği ayrıca gösterilmemiştir. Buna karşılık, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’un çalışma izni taleplerinin red sebeplerini düzenleyen 14. maddesinin b bendinin uygulanmayacağı ifade edilmiştir (İstihdam Ynt.m.13; DYYK.m.3/g). Bu Yönetmelikte hüküm bulunmayan hallerde Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve bu Kanuna ilişkin uygulama yönetmeliği uygulanır (İstihdam Ynt.m.18). Bu düzenlemeler karşısında, özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda çalışan kilit personelin çalışma izinlerinin Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’un 14. maddesinde sayılan hallerden b bendi hariç diğerlerine tâbi olduğu sonucu doğmaktadır.

Özellik arz eden doğrudan yabancı yatırımlarda çalışan kilit personelin izin istemi veya çalışma izninin uzatılması istemi aşağıdaki hallerde reddedilir (YÇİHK.m.14):

1. İş piyasasındaki durum ve çalışma hayatındaki gelişmeler ve istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik konjonktür değişikliklerinin çalışma izni verilmesine elverişli olmaması (m. 14/b.a)
2. Yabancıнын geçerli bir ikamet tezkeresinin bulunmaması (m. 14/b.c)
3. Bir işyeri, işletme veya meslek için izin talebi reddedilen yabancıнын aynı işyeri, işletme veya aynı meslek için izin talebinin reddedildiği tarihten itibaren bir yıl geçmeden yeniden izin talebinde bulunması (m.14/b.d)
- e. Yabancıнын çalışmasının milli güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, kamu yararı, genel ahlâk ve genel sağlık için tehdit oluşturması (m.14/b.e)

Maddede, çalışma izni taleplerinin reddedileceği haller sınırlı olarak sayılmıştır. Ancak, maddenin ilk bendi izin merciine geniş bir takdir yetkisi vermektedir. Sektörel ve ekonomik konjonktür değişikliklerinin izin vermeye uygun olup olmadığı tamamen Bakanlığın takdirindedir. İkinci hal, yabancıнын bizzat kendisinden kaynaklanan bir duruma ilişkindir. İkamet izni olmayanların çalışma izni alması da imkânsızdır. Bu da mantıklı bir yaklaşımdır. Üçüncü hal uyarınca, aynı iş için bir yıl geçmeden yeni bir izin talebinde bulunulamayacağı öngörülmüş olmaktadır. Son bendle ise, idareye oldukça geniş bir takdir yetkisi verilmektedir.

d. İstatistiki Bilgilerin Bildirilmesi

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin bilgi sisteminin kurulması ve geliştirilmesi amacıyla doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilen yabancı personel hakkındaki istatistiki bilgileri üçer aylık dönemler itibariyle Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne bildirir (İstihdam Ynt.m.16).

I. İRTİBAT BÜROLARI

Yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş şirketler, Hazine Müsteşarlığı'nın izniyle Türkiye'de irtibat bürosu açabilirler. Ancak, bu irtibat bürolarının ticarî faaliyette bulunması mümkün değildir (DYYK.m. 3/h). Bu irtibat büroları, ticarî bir faaliyette bulunmamakla beraber, dışarıda yerleşik kuruluşlar ile Türkiye'deki alıcıları ve satıcıları arasında teması sağlar, sevkiyatları ve diğer işlemleri takip eder⁶⁹. Bundan başka, pazar araştırması, ihraç ürünlerinde kalite kontrolü de yapılabilir.

İrtibat bürolarının kuruluş işlemleri ve faaliyetleri eskiden olduğu şekilde devam edecektir⁷⁰.

Dışarıda yerleşik kuruluşların Türkiye'de açacakları irtibat bürosunun tüm masrafları yurt dışından getirilecek dövizlerle karşılanır. Kanun'da ya da Yönetmelik'te bu konuda açık hüküm bulunmamaktadır. Ancak, irtibat bürolarınca her yıl en geç mayıs ayı sonuna kadar büronun geçmiş yıl faaliyetleri hakkında "İrtibat Bürolarının Faaliyetine İlişkin Bilgi Formu" doldurularak Hazine Müsteşarlığı'na gönderilmesi gerekir. Bu müracaatlara büronun geçmiş yıl harcamalarının yurt dışından gönderilen dövizlerle karşılandığına ilişkin belgeler eklenir (Uygulama Ynt.m.8/b). Bu hükümden hareketle, irtibat bürosunun tüm masraflarının yurt dışından getirilerek dövizle karşılanacağı sonuca varılabilir. İrtibat büroları, kapanış ve tasfiye sonucunda oluşan bakiye haricinde transfer talebinde bulunamazlar (Uygulama Ynt.m.8/d).

1. İrtibat Bürolarının Kuruluşu

Yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş şirketler, Türkiye'de irtibat bürosu açma izni almak veya izinlerinin süresini uzatmak için Hazine

⁶⁹ İpeki, Nizam: Yabancı Sermaye, İstanbul 2000, s. 24.

⁷⁰ Önemli Sorular Soru 8.

Müşterliğine başvurmalıdırlar (Uygulama Ynt. m. 6/I). Kuruluş ve süre uzatımına ilişkin müracaatlar, istenilen bilgi ve belgelerin tam ve eksiksiz olması kaydıyla, başvuru tarihinden itibaren beş iş günü içinde sonuçlandırılır (Uygulama Ynt. m. 6/II).

Yabancı şirketlerin, para ve sermaye piyasaları, sigortacılık gibi özel mevzuatı bulunan alanlarda faaliyette bulunmak amacıyla irtibat bürosu açmak için ilgili özel mevzuat çerçevesinde yetkili kılınan kurum veya kuruluşlara başvurmaları gerekmektedir (Uygulama Ynt. m. 6/III).

Kuruluş izni alan irtibat büroları, vergi dairesine kayıt belgesinin bir örneğini en geç bir ay içinde Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne gönderirler (Uygulama Ynt. m. 8/a).

İrtibat bürolarına azami 3 yıllık süre için faaliyet izni verilir. İrtibat bürolarının izin sürelerinin uzatımlarında, geçmiş yıl faaliyetleri ile geleceğe yönelik plan ve hedefleri dikkate alınarak uzatım süresi belirlenir; ancak bu süre 3 yılı aşamaz (Uygulama Ynt. m. 8/c). Öte yandan, süre uzatımının sayısı konusunda herhangi bir sınırlama getirilmemiştir.

2. İrtibat Bürolarının Kuruluşunda Aranacak Belgeler

İrtibat bürosunu kurmak isteyen yabancı şirket, bu hususta izin almak için Müşterliğe yapacağı başvuruya aşağıda sayılan belgeleri ekleyecektir:

- a) Ana şirkete ait ve ilgili Türk Konsolosluğunca veya Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı çerçevesinde hazırlanan Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi⁷¹ hükümlerine göre tasdik edilmiş Faaliyet Belgesi aslı.
- b) Ana şirket hakkında hazırlanmış Faaliyet Raporu veya bilanço ve gelir tablosu.
- c) İrtibat bürosunun faaliyetlerini yürütmekle görevli olarak atanacak kişiye verilecek yetki belgesi aslı.
- d) İrtibat bürosunun kuruluş işlemlerinin başka bir kimse aracılığı ile yürütülmesi durumunda vekâletname aslı (Uygulama Ynt. m. 7).

⁷¹ Türkiye Sözleşme'ye taraftır. RG. 16.9.1984-18517.

3. İrtibat Bürolarının İşleyişi

İrtibat bürolarınca, her yıl en geç Mayıs ayı sonuna kadar, büronun geçmiş yıl faaliyetleri hakkında, “İrtibat Bürolarının Faaliyetlerine İlişkin Bilgi Formu” doldurularak Hazine Müsteşarlığı’na gönderilir. Bu müracaatlara, büronun geçmiş yıl harcamalarının yurt dışından gönderilen dövizlerle karşılandığına ilişkin belgeler eklenir (Uygulama Ynt. m. 8/b).

İrtibat büroları, adres değişikliği durumunda yeni adreslerini en geç 1 ay içinde Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü’ne bildirirler (Uygulama Ynt. m. 8/a).

Müsteşarlık, mevzuata aykırı davrandığı tespit olunan irtibat bürolarının kuruluş izinlerini iptal edebilir ve iptal kararını ilgili mercilere bildirir (Uygulama Ynt. m. 8/e).

İrtibat bürolarının faaliyetlerini sona erdirmesi durumunda kapatma işlemi için, ilgili vergi dairesinden alınacak iş bırakma-yoklama fişi Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü’ne gönderilir (Uygulama Ynt. m. 8/d).

Bürolar, kapanış ve tasfiye sonucunda oluşan bakiye haricinde, transfer talebinde bulunamazlar (Uygulama Ynt. m. 8/d).

VI. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞININ POLİTİKA BELİRLEME YETKİSİ

Kanun ile, Hazine Müsteşarlığı, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin politikaların genel çerçevesini belirlemeye yetkili kılınmıştır. Müsteşarlık, yabancı yatırımlara ilişkin olarak belirleyeceği politikalarda kalkınma plan ve yıllık program hedeflerini, ülkenin genel ekonomik durumunu, dünyadaki yatırım eğilimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim meslek kuruluşlarının görüşlerini dikkate almalıdır. Müsteşarlık, bu amaçla diğer kuruluşların faaliyetlerine katılmaya da yetkilidir (DYYK.m. 4).

Doğrudan yabancı yatırımları ilgilendiren mevzuatta yapılacak değişiklik ve yeni mevzuat tasarımları hakkında Hazine Müsteşarlığı’nın uygun görüşü alınır (DYYK.m. 4).

VII. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞININ BİLGİ İSTEME YETKİSİ

Kanun ile yabancı sermayeli şirketlerin, şirket kuruluşu için Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğünden almak zorunda oldukları ön izin kaldırıl-

mıştır. Bu anlamda Türk sermayeli şirketler ile yabancı sermayeli şirketler arasında herhangi bir fark kalmamıştır. Dolayısıyla, Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli şirketler de Türk şirketi sayıldığından Türk Ticaret Kanunu ve diğer mevzuat ile Türk şirketleri için belirlenen tüm hak ve yükümlülükler yabancı sermayeli şirketler açısından da geçerlidir⁷².

Öte yandan, izin sistemi yerine bilgilendirme sistemi kabul edilmiş ve Kanun kapsamındaki şirketlere ve bir yabancı yatırımcının iştirak ettiği tamamen Türk şirketlere bildirimde bulunmak yükümlülüğü getirilmiştir.

Ayrıca, Hazine Müsteşarlığı, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin bilgi sistemini kurmak ve geliştirmek amacıyla, yatırımlar hakkındaki istatistikî bilgileri, her türlü kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim meslek kuruluşlarından istemeye yetkilidir (DYYK.m. 4/II).

Yabancı yatırımcılar, yatırımları ile ilgili istatistikî bilgileri Müsteşarlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde Müsteşarlığa bildirirler. Söz konusu bilgiler istatistik amaçları dışında ispat aracı olarak kullanılamaz (DYYK.m. 4/III).

Kanun’un bu hükmü ile elde edilecek bilgilerin herhangi bir denetleme faaliyetinin konusu veya ispat aracı olarak kullanılmayacağını güvence altına almıştır. Bilgiler Hazine Müsteşarlığı tarafından yabancı yatırımlarla ilgili bilgi sisteminin kurulması ve geliştirilmesi amacıyla kullanılacaktır. Bu bağlamda yabancı yatırımcıların serbestçe Türkiye’de yatırım yapmaları teminat altına alınmak istemektedir⁷³.

A. KAMU KURUM VE KURULUŞLARINDAN ALINACAK İSTATİSTİKİ BİLGİLER

Yabancı yatırımlarla ilgili olarak izin usulünün kaldırılmış olması, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin bilgi sistemini kurmak ve geliştirmek görevini yerine getirecek olan Müsteşarlığın yatırımlar hakkındaki istatistikî bilgileri kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşlarından edinmesini gerekli kılmıştır⁷⁴.

⁷² Açıklamalar, II.

⁷³ Dikmen/Karahanoğulları, s. 13.

⁷⁴ Açıklamalar, IV.

Müştaşarlık, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin bilgileri, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurulu, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ticaret Sicil Memurlukları başta olmak üzere, ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla yapacağı Veri Paylaşım Protokolleri veya diğer usuller çerçevesinde temin eder (Uygulama Ynt. m. 4/I).

B. TİCARET SİCİLLERİNİN HAZİNE MÜŞTAŞARLIĞINA GÖNDERECEĞİ BELGELER

Yukarıda açıklanan istatistikî bilgilerin temin edilmesi amacıyla ticaret sicil memurluklarının, bazı durumlarda bazı belgelerin bir örneğini Müşttaşarlığa da göndermesi gerekmektedir (Uygulama Ynt.m.4).

Buna göre, Ticaret Sicil Memurluklarına bir şirket veya şube kuruluşu için başvurulduğunda bu aşamada doldurulacak olan “Şirket ve Şube Kuruluş Bildirim Formu ve Dilekçesi”nin bir örneğinin; tescil ve ilâna tâbi bir ana sözleşme değişikliği için başvurulduğunda, her türlü ana sözleşme değişikliklerinin bir nüshasının; ve şirketlerce Ticaret Sicil Memurluklarına gerektiğinde iletilen “Ortaklar Listesi” veya “Hazirun Cetveli”nin bir örneğinin Müşttaşarlığa iletilmesi gerekir (Uygulama Ynt. m. 4/II).

C. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR KANUNU KAPSAMINDAKİ ŞİRKETLERİN VE ŞUBELERİN BİLGİ VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Kanun ile yabancı sermayeli şirketlerin, kuruluş aşamasında ve diğer bazı işlemleriyle ilgili olarak Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğünden izin alması zorunluluğu kaldırılmıştır. Ancak, bu durum, onların Türk şirketlerinden daha avantajlı konumda oldukları anlamına da gelmez. Bu şirketler, kuruluş ve diğer işlemleriyle ilgili olarak Türk şirketleriyle aynı hükümlere tâbidirler. Dolayısıyla, örneğin, yurt dışındaki bir şirket, Türkiye’de bir şube açacağı zaman, Sanayi ve Ticaret Bakanlığından izin alacak ve kuruluş Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tâbi olacaktır⁷⁵.

Öte yandan, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğünden Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu döneminden farklı olarak, şirket ve şube kuruluşunda, yerli

⁷⁵ **Önemli Sorular** Soru 9.

şirketlere yabancıların iştirakinde, yatırımlarda, şirket faaliyet konusu değişikliklerinde, sermaye artış ve hisse devirlerinde, dolaylı iştiraklerde ve lisans, know-how, teknik yardım ve franchise anlaşmalarının tescilinde izin alınmaz⁷⁶.

Kanun ile yabancı yatırımlar bakımından izin sistemi yerine bilgilendirme sistemi kabul edilmiştir.

Kanun kapsamındaki şirket ve şubeler, sermayeleri, faaliyetleri ve hisse devirlerine ilişkin bilgileri, belirli bir süre içinde Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne bildirmekle yükümlüdür⁷⁷.

D. KANUN KAPSAMINA GİRMEYEN TAMAMEN YERLİ ŞİRKETLERİN BİLDİRİM YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Kanun kapsamına girmeyen tamamen yerli şirketler ise, şirkete, yabancı bir yatırımcının iştirak etmesi veya şirketin yaptığı sermaye artışına şirket dışındaki bir yabancı yatırımcının iştirak etmesi suretiyle hisse devrinin gerçekleşmesi ve şirketin Kanun kapsamına girmesi halinde Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğüne bildirimde bulunmakla yükümlüdürler (Uygulama Ynt. m. 5/b).

Bu şirketler, hisse devirlerine ilişkin bu bilgileri Yönetmelik ekinde yer alan "Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Hisse Devri Bilgi Formu" çerçevesinde ve hisse devrinin gerçekleşmesini müteakip en geç 1 ay içinde Genel Müdürlüğe bildirirler (Uygulama Ynt. m. 5/b).

⁷⁶ **Önemli Sorular** Soru 4.

⁷⁷ Buna göre; Kanun kapsamındaki şirket ve şubeler,

- 1) Sermayelerine ve faaliyetlerine ilişkin bilgileri Yönetmelik ekinde yer alan "Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Faaliyet Bilgi Formu" çerçevesinde yıllık bazda ve her yıl en geç Mayıs ayı sonuna kadar
- 2) Sermaye hesabına yapılan ödemelere ilişkin bilgileri Yönetmelik ekinde yer alan "Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Sermaye Bilgi Formu" çerçevesinde, ödemeyi takip eden 1 ay içinde
- 3) Mevcut yerli veya yabancı ortakların kendi aralarındaki veya şirket dışındaki herhangi bir yerli veya yabancı yatırımcıya yaptıkları hisse devirlerine ilişkin bilgileri Yönetmelik ekinde yer alan "Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Hisse Devri Bilgi Formu" çerçevesinde ve hisse devrinin gerçekleşmesini müteakip en geç 1 ay içinde Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne bildirmelidirler (Uygulama Ynt. m. 5/a).

SONUÇ

Yabancı sermaye geliştirmekte olan ülkeler açısından bir çok avantajları bulunan önemli bir finansman kaynağıdır. Yabancı sermaye ile ülkeye yeni teknolojiler getirilir, yeni istihdam alanları açılır; döviz girdisi sağlanır ve sermaye piyasası güçlenir. Türkiye'nin siyasî ve ekonomik politikası ülkeye yabancı sermayenin çekilmesi ve bu konuda gerekli altyapı kolaylıklarının sağlanması yönünde olmuştur. Bu amaçla 1954 yılında kabul edilen 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu dönemin şartlarına göre oldukça liberal düzenlemeleri içermesi ve yabancı sermaye hususunda birçok önemli esası ilk kez kabul etmesine rağmen yatırım ortamının gelişmesi ve yeni ihtiyaçların doğması nedenleriyle yetersiz kalmıştır. Bu nedenlerle, 17.06.2003 tarihinde 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Yeni Kanun ile yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapılmasının serbest olduğu açıkça zikredilmiştir. Önceki mevzuat uyarınca Türkiye'de yapılacak yabancı yatırımlar Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün iznine tâbi iken, yeni Kanun ile izin sisteminden vazgeçilmiş ve bilgilendirme sistemi getirilmiştir. Böylece, yabancı yatırımcıların önündeki uzun ve masraflı bir bürokratik engel kaldırılmış olmaktadır. Ancak, orta ve küçük ölçekli yerli sanayinin rekabet gücünün güçlü yabancı sermayeye karşı korunabilmesi için alınması gereken bazı tedbirler de ihmal edilmiştir. Bu konuda yabancı sermayenin yurda sağlayacağı faydaların dikkate alındığı bir sistemle yabancı sermaye lehine sağlanacak teşviklerde bir takım kısıtlamalara gidilmesi isabetli olabilirdi.

Ayrıca, Yeni Kanun ve ilgili yönetmelikler ile uluslararası standartlara uygun yatırım ve yatırımcı tanımları getirilmiş; yabancı yatırımların taşınmaz edinmesi, transfer serbestisi, yabancı yatırımlarda yabancı personel istihdamı, yabancı yatırım anlaşmazlıklarının tahkim ve diğer alternatif uyuşmazlık yolları ile çözümü, irtibat bürolarının faaliyetleri gibi önemli hususlar açıkça düzenlenmiştir.

Yeni Kanun ile Hazine Müsteşarlığı'na doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin politikaların genel çerçevesini belirleme yetkisi tanınmıştır. Müsteşarlık, ayrıca, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin bilgi sistemini kurmak ve geliştirmek amacıyla, yatırımlar hakkındaki istatistikî bilgileri, her türlü kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim meslek kuruluşlarından istemeye de yetkili kılınmıştır.

Yeni Kanun ve ilgili Yönetmelik ile Kanun kapsamındaki yabancı sermayeli şirket ve şubelerin, sermayeleri, faaliyetleri ve hisse devirlerine ilişkin bilgileri, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne bildirimde bulunmak yükümlülüğü de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere, Yeni Kanun ile yabancı yatırımın Türkiye'ye daha etkin ve yoğun olarak girmesi amacıyla bir çok olumlu düzenleme yapılmış; bu amaçla, yabancı yatırımcıların hak ve yükümlülükleri mümkün olduğunca Türk yatırımcılarla eşit hale getirilmeye çalışılmıştır. Çağdaş teknolojilerin ve iş anlayışlarının yerleşmesi, iş gücü ve ham maddelerin değerlendirilmesi, döviz girdisinin artması, ekonominin canlanması gibi avantajlar dikkate alındığında yabancı sermayenin Türkiye açısından çok önemli olduğu şüphesizdir. Dolayısıyla, bu hususta çağdaş düzenlemelerin yapılması kanımızca Türk ekonomisi ve refahı bakımından umut vericidir.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre Kanun'un beklenen olumlu etkileri de gerçekleşmeye başlamıştır. Doğrudan yabancı sermaye girişi, 2003 Ocak-Haziran döneminde 437 milyon Amerikan Doları'ken, 2004 Ocak-Haziran döneminde üç kat artarak 1.4 milyar Amerikan Doları'na çıkmıştır. Net sermaye yatırımı miktarı 1 milyar Amerikan Doları'na ulaşmıştır. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle beraber, 2003 Haziran ayından 2004 Ağustos ayına kadar 2253 yabancı sermayeli şirket kurulmuştur⁷⁸.

⁷⁸ Milliyet Gazetesi, 29 Ağustos 2004 , s. 10.

